

Концертне турне Соломії Крушельницької містами США і Канади Хроніка подій

В експозиції Музично-меморіального музею Соломії Крушельницької у Львові є матеріали, які розповідають про велике концертне турне співачки містами США і Канади, що відбулося у 1928 році. Це – програми та афіші концертних виступів, світлини, поштівки, платівки.

Про Соломію Крушельницьку у Сполучених Штатах Америки знали задовго до її приїзду. В журналі "Hobbies – The Magazine for Collectors" писали: "В 1914 році було зроблено спроби запросити Крушельницьку в Метрополітен-опера. Але прийняти це запрошення співачка не змогла через воєнні події в Італії, сімейні обставини та роботу в театрі "Ла Скала", де вона тоді була саме в zenіті слави". Музичні критики США уважно стежили за розвитком сценічної кар'єри Соломії Крушельницької. У 1926 році один із найвідоміших музикознавців Дж. Е. Дюваль у статті "Артисти, яких ми ще не чули" (часопис "Musikal courier") зазначав: "Американська публіка ... чула багатьох оперних співаків світової слави, але ще не всіх. [...] є один артист, якого ми не чули, але який прославився і на оперній, і на концертній сцені. Цей єдиний артист, на мою думку, володіє тими ж найвищими якостями, що їх має Шаляпін, але він є жінкою: це Соломія Крушельницька.

Крушельницька – це настільки складне явище, що люди навіть не розуміють, що їх найбільше вражає, коли вони слухають її і дивляться на неї. І справді, на неї варто дивитися так само, як і слухати. ...З моменту її появи на сцені в уяві слухачів виникають найкращі асоціації та образи. Кожна проспівана фраза має глибокий смисл, кожний рух артистки коректний і красивий. Уже самий вигляд її милує зір, приносить естетичне задоволення.

Голос артистки – справжнє героїчне драматичне сопрано. Такий голос тепер зустрічається рідко. Співачка дуже легко володіє ним. Вона використовує його тільки для передачі змісту твору. "Краса думки", як каже про неї Морель, ніколи не приноситься нею в жертву суто вокальним ефектам."

В кінці 1927 року українські газети в США подавали статті про С. Крушельницьку з оцінкою іноземної критики. Майже щодня у пресі сповіщалося про наближення дати приїзду "найславнішої української співачки, гордості Галицької України" (газета "Америка", 31.12.1927). На зустріч із Соломією в Америці чекали і старанно до неї готувалися.

А на початку 1928 року артистка вирушила у заокеанську подорож. У каблеграмі з Риму повідомлялося: "Пані Соломія Крушельницька, світової слави співачка, виїздить з Італії кораблем "Roma" 10 січня 1928 р. і під кінець січня прибуде до Нью-Йорку. 4 лютого 1928 (субота) виступить з першим концертом в Нью-Йорку, в "Месса Auditorium"¹, 133 вест, 55 вулиця."

До Нью-Йорка Крушельницька прибула 20 січня 1928 року. Про приїзд співачки та зустріч її на пристані групою представників комітету Союзу українок Америки, які вручили Соломії китицю квітів із синьо-жовтою стрічкою, писала "Свобода" від 23 січня.

¹ Назва цього концертного залу зустрічається в таких варіантах: Мекка Одиторіум, Месса Темпл (Мекка Темпл), Месса Холл (Мекка Холл).

Соломія Крушельницька була першою українською оперною зіркою, яка приїхала до Сполучених Штатів Америки. Тоді філадельфійська газета "Америка" констатувала: "Вже від довгих літ українські громадяни в Америці робили заходи, щоб найславніша українська співачка Соломія Крушельницька приїхала на землю Вашингтона прославити українську пісню. Бо вже ціла Європа і Полуднева Америка чули не тільки її голос, який є дійсним даром Божим, але чули її українську пісню. Скрізь по широкому світі вона ступала по квітах слави в товаристві рідної пісні..." ("Америка", 26.01.1928).

Під час концертного турне, яке тривало до кінця травня, співачка відвідала дванадцять міст США і Канади – Нью-Йорк, Філадельфію, Йонкерс, Ньюарк, Пітсбург, Норттемптон, Детройт, Вашингтон, Клівленд, Вінніпег, Чикаго, Монреаль.

Перший виступ був запланований у Філадельфії на 28 січня, але через снігову заметіль – відкладений. Отже розпочалось турне Соломії Крушельницької концертом в Нью-Йорку 4 лютого в знаменитому концертному залі "Мекка Темпл".

"Програма цього вечора називалася "Пісні всіх націй" і була поділена на три частини. До першої увійшли: "Арія" Монтеверді, "Арія" Пасквіні, "Небіє" Респігі, "Фабія Пестіроссо" Момпелліо. Всі по-італійському. "Хота" М. де Фалья – по-іспанському.

У другій частині: "Пісня дударя" Падеревського (по-польському), "Люба лялечко" Северака (по-французькому), "Пісня американських індіанців" Кадмана (по-англійському), "Дружнє видіння" Штрауса і "Чарівна пісня" Вольфа (по-німецькому).

Третя частина складалася з російських та українських пісень – "Блукаючи степом" Гречанінова та "Бузок" Рахманінова (по-російському), "Полюбилася я" і "Якби була я багата" Лисенка та "Гопак" Мусоргського (по-українському).

На закінчення програми артистка, як завжди, дарувала слухачам рідні народні пісні, що їх чи не найширше сприймали слухачі українського походження." – так оповідав у своїх спогадах про Соломію Крушельницьку "Зустріч за океаном" Микола Тарновський, який був присутній на концерті та зберіг його програму.

Наступного дня газета "The New York Times" писала: "Соломія Крушельницька – співачка з могутнім і гнучким голосом – прославилася на оперних сценах Італії та Південної Америки і добре відома в багатьох країнах, навіть у тих, де вона ніколи не виступала. Перший виступ співачки у Північній Америці відбувся минулого вечора в концертному залі "Мекка Холл", в якому вона дала сольний концерт під назвою "Пісні всіх народів". Серед слухачів, які тепло вітали її, були місцеві музичні знаменитості та кілька представників Гатті-Казаци, який організував виступи співачки у міланських прем'єрах опер Вагнера та Штрауса, де вона створила величні образи.

Голос Крушельницької відзначається силою і гнучкістю, що було видно вже з перших італійських арій Монтеверді. Прекрасно були виконані також "Нобіє" Респігі та іспанська танцювальна пісня "Хота" де Фалья. "Пісню дударя" Падеревського співачка виконувала польською мовою. Потім йшла група пісень французькою та німецькою мовами. А пісню Кадмана "Блакитна, як небо, вода" вона проспівала англійською мовою. І хоч мова Крушельницької не була в ній найкращою з тих восьми мов, якими вона співала, все ж таки в цій пісні артистка проявила значно глибшу емоційну експресію, ніж більшість американських артистів.

Акомпанував співачці Віто Корневаллі. На закінчення концерту Крушельницька виконала цікаву добірку рідних їй російських та українських пісень та найрізноманітніших творів, зокрема – Рахманінова та Мусоргського. В цих творах, як і в

італійських, що їх вона виконала на початку концерту, теплота і діапазон голосу співачки проявилися яскравіше.

Багато музикантів Нью-Йорка після концерту особисто поздоровляли співачку, постать якої у бронзово-червоному оксамиті та золоті мала величний вигляд."

Із захопленням відгукнулася і українська газета "Америка", яка повідомляла наступне: "Нью Йорк, Н.Й., 6. лютого. – В суботу вечір, відбувся тут перший в Злучених Державах концерт найславнішої української оперової співачки Сальомеї Крушельницької в Мекка Одиторіум при 55-ій улиці. [...]"

Пані Крушельницька відспівала десять українських пісень, три італійські, дві німецькі, а інших лиш по одній. Публика була незвичайно одушевлена, бо ще такого концерту української пісні у нас не було.

На концерті були артисти Метрополітен Опери і музичні критики преси. Всі були теж очаровані співом пані Крушельницької. Нині тутешня преса висловлюється найкрасшими словами признання про концерт Крушельницької.

По концерті в Грейт Нордерн готелі була спільна вечеря в честь пані Крушельницької, на якій було 70 Українок і Українців з Нью Йорку й околиці."

Враженнями про концерт ділився і оглядач газети "Свобода": "...серед зими весна до нас прибула. І серед холоду і снігу в душах наших потепліло, стопився лід, зазеленіло, запахло квітами ... Так почував себе кождий, що вислухав концерт п. Крушельницької."

Автор ще одного проникливого відгуку ("Свобода", 8.02.1928), поет і публіцист Василь Бобрів, писав: "Я не знаю минулого української артистки й ніколи її не чув, але на концерт ішов із готовою думкою. Чому? Сам не знаю. Може, тому, що вже знав таких співаків, як Олександр Мишуга та Модест Менцінський. Вони – ті, що присвятили своє життя тільки співу..." Він також зізнавався, що на концерті "хотілося сидіти, затаївши дух, і слухати без кінця."

Після концерту в готелі, де зупинилася співачка, відбулася святкова вечеря на її честь. Соломію щиро вітали голова Союзу українок Америки Олена Лотоцька, редактор часопису "Свобода" Лука Мишуга, професор Осип Стеткевич, розповівши про свою присутність на концерті співачки ще в її юні роки в Тернополі, відомий в Америці співак Михайло Зазуляк. Вечір завершився загальним співом "Многая літа" й урочистим виконанням гімну "Ще не вмерла Україна", розпочатим Крушельницькою та підтриманим усіма присутніми в залі.

Через кілька днів, 9 лютого, Соломія Крушельницька виступила із сольним концертом у Філадельфії в Лулу Темпл. Преса високо оцінила цей виступ: "Публика захоплена мистецьким виконанням і чудовим голосом пані Крушельницької, а вже найбільше була очарована українськими піснями. А коли пані Крушельницька сіла до фортеп'яну, щоб самій собі акомпанувати при співі народних, то публика була би сиділа до ранку. Бо ніхто так ніколи не співав українських народних пісень, як пані Крушельницька. Кожде слово, кождий звук говорить просто до серця. І всі дивуються, що їх пісня у виконанні пані Крушельницької має таку непереможну силу. Публика витала паню Крушельницьку грімко..." ("Америка", 11.02.1928).

Не відмовлялася співачка і від приватних виступів на запрошення відомих осіб та американських родин. Наступного дня після концерту у Філадельфії вона співала на бенкеті на честь бельгійського амбасадора та княжни Де Лінь у Нью-Йорку. Акомпанував Соломії піаніст Віто Корневаллі. Виступ артистки захопив присутніх так, що у нью-

йоркському часописі "Ди Ворльд" висловлювали побажання американцям вчитися від тої чужинки, як треба співати американських пісень.

Згодом у газетах повідомлялося про участь Соломії Крушельницької у Шевченківських концертах-вечорницях, які влаштовувалися спільно з місцевими хорами. Перший із них відбувся 19 лютого в Йонкерсі (околиця Нью-Йорка) за співучастю хору імені М. Лисенка. Михайло Гайворонський, який був присутній на цьому концерті, писав: "Запрошений Сполітакевичем, котрий організував концерт Крушельницької, я вибрався з Нью-Йорка до Йонкерса, щоби ще раз мати нагоду почути нашу славу артистку. [...] Там я побачив багато знайомих із Нью-Йорка й околиці. Поміж них було й багато американців. Велика галя Филипсбург могла помістити ще більше гостей, але й так прийшли усі, які вміють шанувати свою пісню і все своє, прийшли, хто міг – щоб повитати між собою такого славного гостя, яким є наша артистка, Сальомея Крушельницька. [...] По відспіванні оригінальних творів при акомпаніменті нашої прегарної п'яністки Віри Стеткевич засіла Сальомея Крушельницька до фортепяну і співала народні пісні, сама собі пригравачи [...] Без кінця слухалося би її співу, бо душі так мило, серцю так легко, а думкам так широко! [...] Як діти, - усі слухали ми пісень нашої співачки і любувалися немов найсолодшим голосом рідної матері. Очевидно: тільки Велич може так діяти на слухачів і тільки геніяльність може бути такою приступною усім, без різниці віку, образования, культури, талану, вдачі та особистого смаку."

Після концерту в Йонкерсі Крушельницька продовжила знайомство з Нью-Йорком та його визначними місцями. Вона побувала в "Метрополітен-опері", на сцені якої виступало чимало відомих співаків, що були її приятелями і партнерами по сцені. Тут же протягом тривалого часу працював славетний диригент Артуро Тосканіні, з яким Соломію поєднувала багаторічна творча праця та величезні успіхи. Співачка свідчила: "Я виграла з ним найважчі і найважливіші бойовища. Вагнер, Каталані, Штраус – ось віхи нашої невтомної праці і наших перемог".

Завітала Соломія і до української книгарні "Сурма", мала там знайомство та цікаву розмову з її власником Мироном Сурмачем, який саме у той час (17 лютого 1928 року) запровадив першу в Америці постійну українську радіопрограму, де звучали українські пісні за участю хорів Нью-Йорка та його околиць, лунали голоси кращих співаків української Америки, грали оркестри, звучали українські танго і фокстроти.

4 березня 1928 року С. Крушельницька знову співала в Нью-Йорку, де мала два виступи. Перший відбувся в залі "Стайвесент-гайскул" на Шевченківському концерті, в якому крім неї взяли участь хор "Бандурист" під керівництвом Юрія Кириченка (виконав кантату "Шевченкові" Кирила Стеценка), чоловічий квартет у складі Яреми, Поповича, Мильця та Слободяна, камерний ансамбль імені М. Леонтовича, відомий співак Петро Ординський, скрипаль Роман Придаткевич. А другий концерт – в Українському робітничому домі на 4-й вулиці. У ньому брав участь також Український хор імені М.Леонтовича.

Микола Тарновський у спогадах писав: "Вона хотіла, щоб її спів почули ті жителі заокеанської країни, які мусили колись покинути свої рідні місця і їхати світ за очі у пошуках роботи. [...]"

Концерт був влаштований "Союзом українських робітничих організацій", а мені, як одному з його керівників, [...] довелося відкривати це велике свято.

Так, це було справді велике свято для українських робітників за океаном. Вони щиро вітали славетну дочку українського народу, нагороджували її нескінченними оплесками.

На концерті в Українському робітничому домі зібралося близько півтори тисячі слухачів, і співачка, як і в "Мекка Темпл" та інших концертних залах, крім шедеврів світової музичної культури, дарувала своїм землякам рідні українські народні пісні".

Про цей концерт згадувала і Марія Гарновська: "...в кінці 20-х років, прийшла до нас чутка, що в Нью-Йорку перебуває Крушельницька. У мене аж серце защеміло від радості. Нарешті буде змога послухати прославлену на весь світ співачку! [...]"

Концерт, що його дала Соломія Крушельницька, увінчався великим успіхом. Зал, який містив 15 сотень людей, був переповнений. Співала Соломія Крушельницька з великою щирістю, бачачи перед собою ясні і радісні обличчя своїх земляків [...].

Крім класичних творів, з якими артистка виступала на професійній сцені, вона виконувала багато українських народних пісень. Ми слухали з великим захопленням, мов заворожені. Особливо мені запали в душу "Весільні співанки", "Через сад-виноград", "Вівці мої, вівці" та інші. Від зворушення в людей блищали сльози на очах.

Це було велике свято для всіх, хто був присутній на цьому незабутньому концерті..."

Виступаючи у Нью-Йорку, Соломія виконувала пісні "Ой, одна я, одна" М.Лисенка, "Ой, в полі садок" О. Нижанківського, "Як почувеш вночі" Д. Січинського, "Ой, вербо, вербо" С. Людкевича й "Ой, нагнувся дуб високий" М. Гайворонського.

18 березня відбулося іще два концерти С.Крушельницької: вдень – у залі Українського народного дому в Джерзі-сіті за участю хору під керівництвом Осипа Стеткевича, а ввечері – у Ньюарку.

Михайло Зазуляк писав, що на концерті в Еюарку появу Соломії Крушельницької на сцені "стрінула буря щирого привіту, який довго не стихав", що кожна пісня, яку виконала артистка, чи класична композиція, чи народна, була "однаково повна горячого чувства", а голос співачки линув солодкими, ясними мов кришталь звуками (газета "Свобода", 27.03.1928).

За тиждень, 25 березня, Соломія дарувала свій спів слухачам, що зібралися на Шевченківському концерті у чудовій залі Великого театру Пітсбурга. Про цей виступ співачки Дмитро Тягнигоре писав: "На сцені появилася співачка – артистка добродійка Крушельницька при гromі оваційних оплесків [...]. І заспівала любя доня України [...]. Ніжний приємний голос співачки то неначе до хмар підіймався, щоб українську пісню на увесь широкий та великий світ було чути, то неначе рясний хрещатий барвіночок по землі стелився!" ("Народне слово", 5.04.1928).

1 квітня співачка побувала у невеликому містечку Норттемptonі на Шевченківському концерті за участю представників різних конфесій, який відбувся у місцевому театрі "Лірик". Зала була заповнена до краю українцями та американцями із Норттемптона, Алентавни, Істона, Назарета, Бет, Палмертона й інших місцевостей. Про це повідомлялося в часописі "Свобода" від 24 квітня 1928 року.

Люди прийшли вшанувати пам'ять Т.Шевченка, тому аудиторія була об'єднана любов'ю і взаємоповагою. І коли Соломія з'явилася на сцені, зала вибухнула бурхливими оплесками. Співачка, як і під час інших виступів, збільшила кількість запланованих до виконання творів, серед яких були "Американ індіан сонг" (англійською), "Фрайндли віззон" (німецькою) й українські пісні "Якби мені, мамо, намисто", "Ой, в полі садок", "В неділеньку вранці", "Ой, попід гай", "Ой, гиля, гиля, білі гуси", "Через сад-виноград", "Кум до куми" й інші. Акомпанувала С.Крушельницькій Доротей Керн.

У концерті взяли участь хор Норттемптона під керівництвом протоієрея Володимира Каськіва та церковний хор з Алентавни (керівник Григорій Пип'юк). Організатором цього вечора був Комітет помочі рідному краю.

Дуже прихильно про цю подію відгукнулася американська преса, відзначаючи чудову організацію величного свята, яке розпочалося виконанням Шевченкового "Заповіту" усіма присутніми, а закінчилося співом об'єднаних хорів.

Шевченківські вечорниці в Детройті відбулися 8 квітня і стали справжнім тріумфом С.Крушельницької та великим святом для української громади міста й околиць. У залі театру "Дойчас-Гауз", сцену якої прикрашали великий образ Кобзаря, гарно прибраний рушниками, пальми та квіти, зібралось близько двох тисяч глядачів різних національностей. Вечір розпочався вступним словом місцевого адвоката Йосифа Чарновського про Т.Шевченка та його заслуги перед українським народом.

У першій частині концерту відспівав об'єднаний детройтський мішаний хор під керівництвом О.Штика (соліст – Іван Кузь), скрипкове соло у супроводі фортепіано виконала Іванна Козакевич, а Шевченків "Заповіт" українською та англійською мовами декламував вище згаданий Іван Кузь.

Цілу другу частину заповнила своїм співом Соломія Крушельницька, яка, крім поданих у програмі, відспівала ще багато інших пісень італійською, англійською та іншими мовами.

У третій частині місцевий суддя Джосеф Г.Мойнікен виголосив реферат про життя Т.Шевченка, його боротьбу за свободу українського народу. Виступили жіночий та чоловічий хори. А на закінчення місцевий лікар д-р А.Кібзей у своїй промові закликав присутніх до єдності, висловив бажання, щоб і наступний Шевченківський концерт пройшов не гірш нинішнього, та подякував усім, хто спричинився до організації вечора.

Після промови на сцені знову з'явилася С.Крушельницька і, сама собі акомпануючи, виконала іще кілька народних пісень, а на завершення разом з хором відспівала народний гімн "Ще не вмерла".

Про події цього вечора відомо із публікації в газеті "Свобода" від 25 квітня 1928 року.

У детройтських вечорницях брав участь тоді вже відомий у США хор "Думка", яким керував Іван Атаманець. Його брат Дмитро – відомий оперний і концертно-камерний співак, виступив на цьому концерті як соліст.

Під час знайомства Соломія дізналася, що брати Атаманці – її земляки, родом із села Луб'янки Нижчі неподалік Тернополя. На пам'ять про цю зустріч у співачки залишилося фото з хором "Думка" й учасниками тих вечорниць.

Володимир Головчак назвав Шевченківський концерт у Детройті "Тріумфом п. Крушельницької": "Її поява на сцені викликала бурю оплесків, яким не було кінця. Людям стали сльози в очах. І ось полився чарівний спів. Своїм голосом співачка очаровує аудиторію. Вона переносить слухачів в рідну землю, з котрої кождий з нас не так дуже давно вийшов, в рідне село, в рідну хату. Люди плачуть. Хоч-не-хоч ви забуваєте, що сидите в "Дойчас-Гауз" в холоднім Детройті, а бачите рідне село, сади, верби, колосисті ниви, горбки, колодязь, левади [...]. Пані Крушельницька співає пісню за піснею – і веселу, і сумну, а аудиторія домагає ще і ще. Її програма вже давно вичерпана [...]. Люди хочуть рідної пісні, вони голодні такого голосу! Ще хоть одну-однісіньку! І вона це бачить і розуміє [...]. Сідає до п'яна і тепер вже сама, без п'яністки, співає та співає, та тішить піснею людей [...]. Українська пісня, мов те море, то розливається тихо, ніжно, то нераз,

набравши жалю або гніву, підноситься хвилями високо, високо, а там, як дійшовши до найвищого вершка, вдарить з цілою силою, знова сходить вниз тихо, тихо. Отсе море чуття віддала нам пані Соломія Крушельницька!" ("Український вістник", 19.04.1928).

По закінченні концерту в іншій залі театру відбулася святкова вечеря, на якій було близько восьмидесяти осіб. У відповідь на сердечні промови присутніх С.Крушельницька відспівала одну зі своїх пісень.

Після успішних виступів у США співачка вирушила до канадського Вінніпега, де тоді вже проживало більше 20-ти тисяч українців.

Її концерт відбувся 21 квітня у залі інституту "Просвіта", що належав Католицькому товариству, яке й запросило артистку. В "Українському голосі" від 25 квітня 1928 року повідомлялося: "[...] 21 квітня в залі інституту "Просвіта" у Вінніпезі відбувся концерт найславнішої української співачки пані Соломії Крушельницької [...]. Вона має чудесний героїчно-драматичний сопрановий голос, якому тяжко знайти пару. Співачка займає належне місце між визначними співаками світу, а в Європі прославилася своїми виступами в різних найкращих операх. Вона є також знаною в Полудневій Америці, де здобула своїм співом велику славу та признання. [...] пані Крушельницька знає душу українського народу не менше, як душу української пісні. Цей концерт залишиться надовго в пам'яті тих вінніпезьких українців, котрі на ньому були."

У першому відділенні концерту співачка виконала п'ять пісень італійською, німецькою, російською, іспанською та англійською мовами. У другому – українські пісні "Якби мені, мамо, намисто", "Ой, нагнувся дуб високий", "В неділеньку вранці" й інші. Наприкінці програми на прохання публіки вона виконала "Ой, під гаєм зелененьким", "Гиля, гиля, білі гуси", "Ой, кум до куми".

Один із слухачів – Н.Семенець, який, щоб побачити й почути Соломію, приїхав з Йорктона, подолавши відстань в 300 миль, у короткій замітці писав про С.Крушельницьку як про співачку і заслужену людину, яка зі свідомістю та любов'ю репрезентує ім'я українського народу перед широким культурним світом. А також зазначав, що концерт, у якому крім Соломії виступали ще хор інституту "Просвіти" під керівництвом В. Балешти та скрипаль Фред Грінке, пройшов дуже гарно. Це стосувалося і програми з творами та піснями народів світу, і українських пісень, які Крушельницька виконувала з великою майстерністю та глибоким природним чуттям.

Грунтовну рецензію на концерт Соломії Крушельницької у Вінніпегу дав кореспондент газети "Канадійський українець", який відзначав: "Голос пані Крушельницької є правдивим драматичним сопраном о широкій скалі з чудовим кольоритом і першорядною технікою. Він еластичний і надзвичайно солодкий і як такий є совершенним інструментом так до виконання великих вагнерівських оперових партій, як і наших народних пісень. Експресія і інтерпретація пісні п-ні Крушельницької є так досконала, що відспівана нею пісня в чужій мові стає для загалу зрозумілою. Голос співачки – це музичне есперанто – як слушно зазначив англійський критик у вінніпегській "Фрі прес", що робить зрозумілою українську пісню навіть англійцям."

Після концерту шанувальники таланту славетної співачки влаштували на її честь вечірку.

Газети повідомляли і про те, що частину доходу з усіх Шевченківських концертів С. Крушельницька призначила для створення і встановлення пам'ятника Кобзареві у Нью-Йорку.

Останній виступ Соломії Крушельницької у США відбувся в Чикаго 29 квітня 1928 року у залі міської "Симфоні-оркестра". Автор відгуку, розміщеного у "Свободі" від 7 травня 1928 року, писав: "Співала вона пісню за піснею – і все наше, все таке рідне, миле, за душу хапаюче. Співала вона сама цілих дві години, і що вже мав я нагоду чути різних співачок, та подібного сильного й милозвучного сопрана, але такого як у Соломії Крушельницької ще не чув."

2 травня в залі готелю "Бісмарк" зібралось українське жіноцтво міста, щоб подякувати Соломії за її виступ та чудовий спів, а також побажати щасливої дороги до рідного краю і нових творчих здобутків. На вечірці було 40 осіб. Від української громади промовляв професор Г.Скегар, зауваживши, що зустріч із С.Крушельницькою "є дуже важна та історична для чекаських українців", а ще така хвилююча, що хочеться і сміятися, і плакати водночас.

На прощання жінки Чикаго подарували співачці пам'ятну "Золоту чашу любові", а Соломія з радістю підписувала для них конверти з платівками, виготовленими саме в Чикаго американською компанією "Колумбія".

Завершальний концерт Соломії Крушельницької на американських теренах відбувся у Монреалі (Канада) 20 травня 1928 року в залі "Принц-театру". Перед початком виступу Соломію, як славетну оперну зірку і велику патріотку українського народу, представляв український посол до парламенту в Оттаві. У першій частині програма співачки була інтернаціональною, а в другій – вона виконувала українські пісні.

Про цей концерт та його організацію писала газета "Канадійський українець" від 30 травня 1928 року, зазначаючи, що слухати Соломію було "любо та мило".

На цьому й закінчилося велике концертне турне Соломії Крушельницької містами США та Канади, а через два дні на кораблі німецької корпорації "North German Loyd" вона вирушила із Монреалю в Європу.

Під час перебування співачки у США фірма "Columbia" записала 4 українські пісні у її виконанні: "Вівці мої, вівці", "Через сад-виноград", "Ой, де ти ідеш, де ти поїдеш", "Ой, летіли білі гуси".

Музичний супровід цих пісень здійснював невеликий інструментальний ансамбль, можливо, група відомого скрипаля, диригента, композитора, етнографа Павла Гуменюка, земляка С.Крушельницької. Таке припущення висловив сучасний дослідник, музикознавець із Канади – Анатолій Житкевич.

Відомий дослідник української дискографії у США Степан Максим'юк у статті "Соломія Крушельницька та її фонографічні записи", надрукованій у журналі "Вісті" у вересні 1965 року, писав: "Виступаючи з концертом у Шікаго, Крушельницька записала там в американській фірмі грамофонних плит "Колумбія" низку українських пісень у супроводі оркестри. Як знаємо, на ринку появилися в тому самому році дві плити. [...] Деякі відомості вказують, що Крушельницька награла тоді аж тринадцять українських пісень, проте на загальний ринок були випущені тільки чотири пісні на двох плитах. Таке припущення висловив п. Сурмач, власник української крамниці "Сурма" в Нью-Йорку. [...] Ці зазначені записи, – випущені на ринок і не випущені – являються тими з небагатьох записів українських пісень у виконанні Соломії Крушельницької."

Щодо кількості наспіваних нею пісень, то могли бути й інші записи, які, або були зіпсовані, або з якихось причин їх не запустили у виробництво. На матриці платівки з піснею "Вівці мої, вівці" значиться число 108887, "Через сад-виноград" – 108888, "Ой, де ти ідеш, де ти поїдеш" – 108889, а на "Ой, летіли білі гуси" – 108899. Отже, між двома

останніми пропущено цілих десять чисел. (Із дослідження С.Максим'юка) Власник української крамниці "Сурма" в Нью-Йорку Мирон Сурмач також вважав, що всього Соломією було записано 13 пісень.

І хоча на ринок вийшло всього 4 пісні на двох платівках, але й вони стали великою відродою для українців, яких доля закинула за океан. Житель Трентона В.Гасій у листі до часопису "Свобода", опублікованому 17 квітня 1928 року, писав: "Щаслива доля прислала нам до Америки нашу світової слави співачку пані Соломію Крушельницьку. Об'їхала вона великий і широкий світ. Серед усіх народів розсіяла чар наших пісень, дарувала їх своїм і чужим. ... сіяла їх світлом і співала, щоб чули люди, які скарби є в нашого народу!"

Через 30 років платівки із записами українських пісень, наспіваних С.Крушельницькою для американської фірми "Columbia" у 1928 році, "прибули" на Україну. На прохання тодішнього редактора Львівського книжкового видавництва Івана Деркача їх привіз із Нью-Йорка Микола Тарновський, який у 1958 році їхав на батьківщину як делегат Четвертого з'їзду письменників. Перед поїздкою М.Тарновський зайшов до української книгарні "Сурма" і запитав у її власника Мирона Сурмача про платівки із записами голосу Соломії Крушельницької. "Мирон Сурмач вислухав мене, вийшов до другої кімнати, запакував дві пластинки і вручив їх мені. [...] Я щиро подякував і через кілька днів вилетів на Україну..." – згадував М.Тарновський. Платівки М.Сурмач передав як подарунок "для України, для українського народу". Він з глибокою повагою і вдячністю ставився до імені славетної співачки, як і всі, хто слухав та бачив її на сцені або в житті.

Крім рідкісного співацького і артистичного таланту, Соломія Крушельницька мала добре серце, і про її приязне ставлення до людей, особливо до талановитої молоді, є багато свідчень. Так, перебуваючи у США, співачка не оминала увагою юні обдарування.

Поліна Вовна, яка народилася в Америці в сім'ї українських емігрантів, розповідала про зустріч з артисткою наступне: "Ми жили тоді в Джерсі Сіті, в місті, що його відділяє від Нью-Йорка річка Гудзон. Наша місцева організація влаштувала для Соломії Крушельницької прийом. Я була тоді ще підлітком [...]. Наш співацький гурток привітав артистку піснею. Співала і я, бо голос у мене був непоганий. Соломія Крушельницька, почувши мій спів, покликкала мене до себе, розпитала, хто я і звідки, сказала, що у мене хороший голос та що хотіла б його добре розвинути, влаштувавши мене кудись на навчання. Вона подала адресу нью-йоркського готелю, в якому жила, і веліла приїхати у призначений день."

Обставини склалися так, що Поліна не скористалася тим запрошенням, але зустріч із співачкою і її бажання допомогти залишилися у пам'яті назавжди.

Концертна подорож Соломії Крушельницької містами США та Канади пройшла надзвичайно успішно, залишивши незабутні враження і теплі спогади в серцях багатьох людей, а також і самої артистки.

В американському журналі "Hobbies – The Magazine for Collectors" писали, що до Сполучених Штатів Америки Соломія приїздила "...на запрошення своїх земляків-українців [...]. Перед ними співачка виступила в численних концертах, і скрізь, де вона з'являлася, зали були переповнені. [...]"

Характерною рисою всіх концертів Крушельницької було те, що до програми співачка завжди включала українські народні пісні, які вона виконувала перед закінченням концерту. Крушельницька пишалася, що український народ має таке велике

пісенне багатство, з яким світ у той час був ще мало обізнаний. Коли вона співала українські пісні, то цей спів ішов із самої глибини її ества..."

Оглядач журналу відзначав і те, що "навіть тепер Соломія Крушельницька залишається дуже вродливою жінкою. І на сцені, і в житті вона рухається з грацією та гідністю. Обличчя співачки – це справжнє дзеркало її душі. На цьому обличчі ви ніколи не побачите бодай найменшої штучності: воно завжди щире, сповнене благородства..."

Такою у пам'яті американських критиків і глядачів залишилася українська співачка світової слави – Соломія Крушельницька.

Використана література

1. Соломія Крушельницька: Спогади, матеріали, листування. В 2 ч. Упорядкув. і прим. М. Головащенко. – К: Муз. Україна, 1978-1979.
2. Мирон Сурмач. Історія моєї "Сурми": Спогади книгаря. – Нью-Йорк: Сурма, 1982.
3. Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство, Випуск 2. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002.
4. М. Головащенко. Феномен Олександра Кошиця. – К: Муз. Україна, 2007.
5. Соломія Крушельницька. Шляхами тріумфів: Статті та матеріали. – Тернопіль: Джура, 2008.
6. Соломія Крушельницька. Міста і слава. – Львів: Априорі, 2009.
7. Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові: Ілюстрований путівник / Муз.-мемор. музей С.Крушельницької у Львові; відп. ред. І. Криворучка. – 2-е вид., змінене та доповнене. – Львів: Кварт, 2010.
8. Житкевич А. С. Розсіяні світами: Нариси з життя та творчої діяльності відомих українських діячів музичного мистецтва на заокеанських берегах Америки. В 2-х т. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2015.

Костянець Н.М.